

MED E-POST OCH POST
(fi.registrator@regeringskansliet.se)

Stockholm den 8 februari 2017

Finansdepartementet
103 33 STOCKHOLM

Diarienummer: Fi2016/04014/K

Remissvar angående betänkandet *Ordning och reda i välfärden* (SOU 2016:78)

Avgränsning och sammanfattning

Detta remissvar avser betänkandet *Ordning och reda i välfärden* (SOU 2016:78) som lämnades till regeringen den 8 november 2016 (**”Utredningen”**).

Regeringen har bjudit in 142 remissinstanser, varav merparten är kommuner, landsting/regioner, myndigheter och organisationer. Däremot finns på remisslistan varken Nordstjernan AB, omsorgsbolaget Attendo AB (delägt av Nordstjernan) eller något annat av de berörda välfärdsföretagen. Alla enskilda har dock en laglig rätt att lämna remissvar, och det är denna rätt som Nordstjernan nu använder. Vi hänvisar även till Attendo som lämnat in ett eget remissvar.

Yttrandet avgränsas till den del av betänkandet som innehåller ett förslag till utformning av en vinstbegränsning. Referenser till andra delar av betänkandet sker endast i den mån dessa är relevanta för denna fråga. Vidare tar yttrandet primärt sikte på frågor som är relevanta för omsorgssektorn. Detta på grund av Nordstjernans ägarengagemang i omsorgsföretaget Attendo och att bolaget därigenom har särskild kunskap om den sektorn.

Sammanfattningsvis avstyrker Nordstjernan utredningens förslag. Redan tanken att staten kan fastställa vad som objektivt sett är en rimlig vinst inom privata företag strider mot grunderna för marknadsekonomi och vårt öppna samhälle. För de allra flesta välfärdsföretag skulle förslaget, om det genomförs, i praktiken innebära ett vinstförbud (det vill säga inte endast ett ”tak”, eller en ”begränsning”). Talet om ”övervinster” är principiellt fel och saknar dessutom grund i verkliga förhållanden. Utredningen visar inga belägg för ett negativt samband mellan vinst och kvalitet. Tvärtom har privata aktörer en viktig roll att fylla genom att leverera högkvalitativ och kostnadseffektiv produktion av välfärdstjänster. Till det kommer synnerligen allvarliga brister i förslaget underlag såväl som dess konkreta utformning. Förslaget kommer, om det förverkligas, få utomordentligt negativa effekter i form av tusentals nedlagda välfärdsföretag och därmed avskaffad valfrihet för hundratusentals människor. Det skulle även äventyra kvalitet,

innovationskraft och kommunernas kostnader för välfärden. Mot denna bakgrund talar slutligen starka skäl för att förslaget är att betrakta som en konfiskation av vinstmedel i strid med bland annat den grundlagsskyddade äganderätten och näringsfriheten.

Om Nordstjernen

Nordstjernen AB är ett familjekontrollerat, onoterat investeringsföretag vars affärsidé är att som aktiv ägare skapa långsiktig, god värdetillväxt. Axel och Margaret Ax:son Johnsons stiftelse är Nordstjernans största ägare. Nordstjernen var vid utgången av 2016 största aktieägare i Attendo AB med 16 procent av såväl kapital som röster. Attendo är ett av Nordens största omsorgsföretag med cirka 19 000 anställda på 500 enheter i Sverige, Danmark, Finland och Norge. För mer information, se Nordstjernans hemsida www.nordstjernen.se.

Inledande synpunkter

Inledningsvis vill vi framhålla att det finns ett mycket berättigat medborgerligt intresse av att det allmänna säkerställer högkvalitativa och kostnadseffektiva välfärdstjänster. Detsamma gäller att stat och kommun ska vara varsamma och noggranna med skattebetalarnas medel. Den som anförtros offentlig finansiering för att ta hand om äldre, vårda sjuka eller utbilda barn och ungdomar ska leva upp till höga krav på kvalitet, lämplighet etcetera. Vi ställer oss mot den bakgrunden i princip positiva till exempelvis tillstånd inom vård och omsorg samt ägar- och ledningsprövning under förutsättning att detta omfattar såväl offentliga som privata aktörer (något som utredningen tyvärr inte föreslår)¹.

Utredningen tar dock inte primärt sikte på frågor om kvalitet, tillgänglighet, nöjdhet, lämplighet och så vidare. Redan i direktiven till utredningen blir det uppenbart att utgångspunkten är politisk och att det är de privata företagen som är måltavlan. Frågan ställs aldrig *om*, utan endast *hur*; en reglering av vinsten ska ske: ”En särskild utredare ska utreda förutsättningarna för och föreslå hur den offentliga finansieringen av privat utförda välfärdstjänster bör regleras” (se s. 1 i Dir. 2015:22).

Den fråga som borde ha ställts, om utredningen haft ett konstruktivt syfte, handlar om hur vi i Sverige kan säkerställa högkvalitativa och kostnadseffektiva välfärdstjänster oavsett om de utförs av privata eller offentliga aktörer. Vi är övertygade om att en utredning med en sådan ansats hade kommit fram till helt andra slutsatser än dem som nu förs fram.

Syftet med utredningen anges nu i stället vara att säkerställa att offentliga medel används till just den verksamhet de är avsedda för och att ett eventuellt överskott som huvudregel ska återföras till den verksamhet där de uppstår.² Förslaget innebär att ägarnas vinst ska begränsas till ett minimum. Företag som skapar kostnadseffektiv omsorg med mycket nöjda brukare ska inte ha möjlighet att tjäna mer pengar än företag med kvalitetsproblem där brukarna är missnöjda.

¹ Utredningen s. 24 f. och s. 331 ff. (tillståndsplikten) respektive s. 30 f. och 429 f. (ägar- och ledningsprövningen).

² Utredningen s. 21.

Utredningen anför att det finns ”betydande risker med att ha aktörer som primärt drivs av vinstintresse inom den offentligt finansierade välfärden”.³ Det talas om bland annat risk för nedprioritering av kvalitet som är svårare att mäta och ökad marknads-koncentration med försämrade konkurrens och mångfald som resultat.⁴ Det är dock slående att utredningen inte presenterar några belägg för existensen av sådana ”betydande risker”, än mindre något underlag som stöder att dessa påstådda risker har förverkligats. Genomgående används vaga uttryck som ”indikationer”, ”tenderar”, ”ej entydiga effekter” och så vidare. Ingenstans i utredningen presenteras belägg för att välfärdsföretag som gör vinst håller lägre kvalitet än andra utförare. Vidare lyser underlag som skulle visa på generellt högre kvalitet hos offentliga utförare med sin frånvaro.

Vi anser vidare att utredningens argumentation om kvasimarknad, det vill säga en produkt/tjänst som betalas av annan part än slutkunden, är feltänkt. De marknadsmekanismer som på ”vanliga” marknader kan leda till ökad effektivitet fungerar, enligt utredningen, inte på samma sätt inom välfärden.⁵ Många produkter/tjänster som fungerar utmärkt har dock samma struktur som välfärdstjänsterna, exempelvis något så enkelt som ett offentligt finansierat vägbygge. Det är symptomatiskt att utredningen i denna del endast kan hänvisa till ”teoretiska skäl och empiriska indikationer”.⁶

Det är alltså mot denna minst sagt grumliga bakgrund som utredningen lanserar begreppet ”övervinster” och går vidare med ett synnerligen långtgående förslag till vinstbegränsning, som rätteligen ska beskrivas som ett vinstförbud. Dessa frågor kommenterar vi i det följande.

Resonemanget om ”övervinster” är principiellt felaktigt och saknar stöd i verkliga förhållanden

Konkret innebär utredningens förslag en begränsning av välfärdsbolagens rörelseresultat till statslåneränta med tillägg av 7 procentenheter multiplicerat med bolagens bokförda operativa kapital.⁷ Detta är ett komplicerat och redovisningstekniskt sätt att beskriva vad som för de allra flesta välfärdsföretag i praktiken skulle innebära ett vinstförbud.

Utredningen uppger att förslaget är rimligt med hänsyn till att välfärdsbolagens avkastning på bokfört operativt kapital överstiger den avkastning som gäller för tjänstesektorn som helhet. Det är detta förhållande som utredningen kallar ”övervinster”. Begreppet definieras vidare som ”vinster som överstiger den ersättning som marknaden kan anses kräva för att skjuta till kapital till företagen”.⁸ Utredningen gör gällande att det är ett legitimitetsproblem att verksamhet som finansieras av offentliga medel är mer lönsam än annan jämförbar verksamhet.⁹

³ Utredningen s. 23.

⁴ Utredningen s. 317.

⁵ Utredningen s. 23 f. och 307 ff.

⁶ Utredningen s. 316.

⁷ Utredningen s. 344 ff.

⁸ Utredningen s. 22.

⁹ Utredningen s. 22 f.

Utredningen menar att ”en rimlig ersättning inom välfärdssektorn ligger mellan 8,5 och 10,0 procent”.¹⁰ Ett sådant rörelseresultat påstås motsvara ”en marknadsmässig kapitalkostnad”.¹¹ För att undvika kringgående av reglerna föreslås att inga värdeöverföringar från den juridiska personen får göras utöver det tillåtna rörelseresultatet. Det innebär att det i praktiken blir upp till de olika tillsynsmyndigheterna att avgöra vad som i det konkreta fallet är till exempel marknadsmässiga löner för verksamma aktieägare, marknadsmässighet i hyresprissättning och andra för rörelsen nödvändiga kostnader.¹²

Från principiell synpunkt vill vi först framhålla följande: Utredningens ansats är att privat företagande inom välfärden är något negativt och samhällsskadligt. Den stora allmännyttan av det entreprenörskap och den innovationskraft som privata företag bidrar med erkänns inte. Vinstens grundläggande betydelse för företagets och välståndets utveckling förbises helt. Idén att en statlig utredning, eller något annat offentligt organ, kan fastställa vad som objektivt sett är en rimlig vinst, eller för den delen marknadsmässiga kostnader, inom privata företag strider mot grunderna för marknadsekonomin och vårt öppna samhälle. Redan begreppet ”övervinst”, och de förvridna föreställningar om den privata företagsamheten som det ger uttryck för, är skäl nog att avstyrka utredningens förslag.

Dessutom har förslaget flera fundamentalt felaktiga utgångspunkter i sak. Till att börja med är avkastningen på bokfört operativt kapital inte ett relevant *mått* när det gäller välfärdsföretag. Detta bekräftas i fråga om samtliga välfärdssektorer i PwC-rapporten *Avkastning på bokfört operativt kapital i välfärdsbolag*, publicerad i december 2016 (**”PwC:s vinstrapport”**)¹³ och specifikt i fråga om vård- och omsorgssektorn i Grant Thornton-studien *Vårdrapporten: Hur mår den privata vård- och omsorgssektorn i Sverige*, publicerad i november 2016 (**”Grant Thorntons vårdrapport”**).¹⁴

Operativt kapital omfattar anläggningstillgångar (exempelvis byggnader och maskiner), finansiella tillgångar (exempelvis aktier) och omsättningstillgångar (exempelvis varulager). Men välfärdsbolagens kapital består framför allt av ”mjuka” tillgångar som inte bokförs i balansräkningen (exempelvis goda kundrelationer, starkt varumärke, kompetent personal och väl fungerande processer såsom kvalitetssystem). Av PwC:s vinstrapport framgår att 24 procent av välfärdsbolagen (cirka 4 500 stycken) till och med har ett *negativt* operativt kapital. Detta beror på att rörelseskulden är högre än rörelsetillgångarna.¹⁵

Vidare är utredningens *jämförelse* mellan avkastningen på operativt kapital för å ena sidan välfärdsbolagen, å andra sidan tjänstesektorn som helhet, irrelevant. Som framgår ovan består välfärdsbolagens kapital framför allt av ”mjuka” tillgångar. Referensgruppen

¹⁰ Utredningen s. 350.

¹¹ Utredningen s. 26.

¹² Utredningen s. 27.

¹³ PwC:s analys avser de aktiebolag som utför tjänster inom vård, skola och omsorg och som har 50 procent eller mer av sin nettoomsättning från kommuner, regioner och landsting, så kallade välfärdsbolag. Bolagen har analyserats med avseende på nettoomsättning och rörelsemarginal under perioden 2010 – 2014.

¹⁴ Grant Thorntons vårdrapport är en årlig studie vars främsta syfte är att regelbundet mäta och redovisa de svenska privata bolagens utveckling inom vård- och omsorgsmarknaden, främst ur ett finansiellt perspektiv.

¹⁵ PwC:s vinstrapport, s. 5 f.

”tjänstesektorn” som används i utredningen innehåller däremot många kapitalintensiva bolag såsom fastighetsbolag, maskinuthyrningsbolag, rederier, flygbolag och telekombolag, vars balansräkningar framför allt består av ”fasta” tillgångar. Det får till följd att jämförelsen blir gravt missvisande. En relevant jämförelse förutsätter att den sker med andra tjänsteföretag med motsvarande verksamhet och därmed liknande tillgångar – och en sådan jämförelse visar inte på någon högre lönsamhet inom välfärdsbolagen.¹⁶

Sammantaget är begreppet ”övervinster” principiellt fel i en marknadsekonomi och i ett öppet samhälle. Vidare finns ingen grund i verkliga förhållanden för utredningens påstående om ”övervinster” inom välfärdsföretagen. Skillnaden vis-à-vis de tjänsteföretag som utredningen jämför med återfinns snarare i en lägre kapitalbindning.

Förslaget innebär i praktiken ett vinstförbud

Som framgår ovan beskrivs alltså utredningens förslag som en vinstbegränsning eller ett vinsttak. Men för de flesta välfärdsföretag kommer den praktiska effekten att bli ett vinstförbud. Detta beror på att när vinsttaket sätts i relation till välfärdsföretagens låga bokförda operativa kapital blir den tillåtna rörelsemarginalen så låg att vinsten i de flesta fall raderas ut.

Av utredningen framgår att avkastningen på operativt kapital i välfärdssektorn är 47 procent mot jämförelsegruppens 10 procent, det vill säga avsevärt högre.¹⁷ Att begränsa avkastningen på operativt kapital från 47 till 7 procent innebär en minskning med hela 85 procent. Eftersom omsättningen och det operativa kapitalet inte påverkas av vinstbegränsningen måste även rörelsemarginalen minska med 85 procent. Enligt utredningen är dagens rörelsemarginal i snitt cirka 5 procent.¹⁸ Endast 15 procent av denna marginal, det vill säga orimligt låga 0,7 procent (15 procent av 5 procent), skulle bli kvar om förslaget förverkligas. Detta är en marginal som ligger långt under alla relevanta jämförelsegrupper av tjänstebolag, och som inte tillåter långsiktigt hållbart företagande i någon bransch. Det kan exempelvis noteras att staten själv ställer avsevärt högre krav som ägare i sina egna bolag.¹⁹ Det ska också poängteras att det inte finns något motsvarande ”vinstgolv” med den modell utredningen föreslår, det vill säga nedsidan/risken är obegränsad (eller endast begränsad av den förbrukade tid och det satsade kapital som skulle försvinna i en konkurs).

Den långtgående effekten kan konkretiseras med ett exempel: Ett välskött äldreboende med 50 lägenheter och god beläggningsgrad omsätter cirka 35 miljoner kronor per år och gör cirka 1,8 miljoner kronor i rörelseresultat före skatt (med det rimliga antagandet att rörelsemarginalen är i nivå med snittet för välfärdsbolag, det vill säga 5 procent). Det marginaltak på 0,7 procent som utredningen implicit föreslår innebär att 1,8 miljoner kronor i resultat istället begränsas till max 260 000 kronor om allt går bra, medan

¹⁶ PwC:s vinstrapport, s. 6 ff. Denna bild bekräftas även i fråga om vård- och omsorgsföretagen på s. 12 i Grant Thorntons vådrapport.

¹⁷ Utredningen s. 203.

¹⁸ Utredningen s. 199.

¹⁹ Se *Regeringens egna avkastningskrav högre än vinsttaket*, Dagens Industri den 29 december 2016, <http://www.di.se/nyheter/regeringens-egna-avkastningskrav-hogre-an-vinsttaket/>

nedsidan är obegränsad. Kalkylen för den som vill starta ett nytt äldreboende blir alltså att (i) ta förluster under uppstart på flera miljoner kronor för att sedan (ii) antingen med viss sannolikhet tjäna 260 000 kronor per år, eller (iii) med viss sannolikhet fortsätta att göra förluster tills bolaget går i konkurs. Var och en bör förstå att få vågar starta eller driva företag under dylika förutsättningar.

Av PwC:s vinstrapport framgår att de cirka 4 500 (cirka 24 procent) av välfärdsbolagen som har ett negativt operativt kapital i praktiken skulle förbjudas att få någon vinst överhuvudtaget om utredningens förslag genomförs. PwC:s beräkningar visar också att cirka 77 procent av välfärdsföretagen kommer att begränsas till en rörelsemarginal under 2 procent (inom vissa välfärdsbranscher är andelen drabbade företag avsevärt större). Vidare är det framför allt mindre företag med färre än 10 anställda som riskerar denna begränsning (cirka 86 procent av dessa bolag drabbas).²⁰

Mot denna bakgrund är det uppenbart att förslaget i sin praktiska konsekvens innebär ett vinstförbud för en majoritet av landets välfärdsbolag.

Regleringen skulle få synnerligen negativa effekter för kvalitet, valfrihet och kostnader

I direktiven till utredningen framgår tydligt att kraven på företag inom välfärdssektorn ”bör utformas på ett sådant sätt att de värnar en mångfald av utförare och att verksamhet inom välfärdssektorn även fortsättningsvis kan bedrivas i olika drifts- och ägarformer.”²¹

Dessvärre får vi konstatera att utredningens förslag i denna del går på tvärs med utredningens uttryckliga direktiv. Till grund för utredningens förslag finns bland annat två expertrapporter skrivna av Uppsalaforskaren Joakim Landström. Det är notabelt att Landström offentligt tagit avstånd från de förvrängda slutsatser som utredningen dragit av hans beräkningar. Landström har beskrivit de faktiska konsekvenserna av utredningens förslag på följande sätt: ”Att sätta vinsttak till att endast vara den genomsnittliga kapitalkostnaden vore mycket skadligt för Sverige [...] Skulle en sådan reglering bli verklighet skulle det i praktiken innebära ett förstatligande av välfärdssektorn, vilket allvarligt skulle skada Sverige, dess tillväxt och allas vårt välstånd.”²²

Denna bedömning som alltså framförs av utredningens egen expert och som i sak bekräftas i bland annat PwC:s vinstrapport, lyser helt med sin frånvaro i utredningens egen konsekvensanalys. Utredningen påstår i stället ”att huvuddelen av de företag som bedriver välfärdsverksamhet kommer att vara intresserade av att göra det även om en reglering genomförs men att det finns en mindre grupp av företagare och ägare som inte kommer att vara det”.²³ Detta utan att presentera ett enda konkret belegg för denna slutsats. Vad gäller förslaget påverkan på brukarnas valfrihet upprepar utredningen att de flesta företag lär vilja fortsätta sin verksamhet även i framtiden. Men, konstaterar

²⁰ PwC:s vinstrapport, s. 10.

²¹ Se Kommittédirektiv *Ett nytt regelverk för offentlig finansiering av privat utförda välfärdstjänster*, (Dir. 2015:22), s. 12.

²² Landström, Joakim, *Recepals vinsttak leder till förstatligad välfärdssektor*, Dagens Nyheter den 12 september 2016.

²³ Utredningen s. 690.

utredningen, ”det kan dock inte uteslutas att ett antal verksamheter helt avvecklas och att vissa enskilda huvudmän och privata utförare försvinner vilket kan drabba brukare, barn och elever.”²⁴

Den välfärdssektor som med Landströms ord är på väg att förstatligas är mycket vittförgrenad och berör väldigt många människor. Det finns i Sverige 4 000 friskolor med 340 000 elever och 60 000 medarbetare. I vårdsektorn finns 12 000 företag som tar emot 23 miljoner årliga läkarbesök. 41 000 äldre får sin hemtjänst av en privat utförare, 17 000 bor i privata äldreboenden och 65 procent av alla med rätt till personlig assistans har valt en privat utförare. PwC:s vinstrappport ger vid handen att drygt 14 000 företag kommer att drabbas av det föreslagna vinstförbudet. Följden blir att tusentals företag måste lägga ned och att hundratusentals enskilda människor förlorar sin valfrihet. Därutöver skulle utredningens förslag påverka viljan bland entreprenörer att starta egna företag inom sektorn och viljan att investera bland större aktörer. De senaste åren har exempelvis närmare hälften av alla nya äldreboenden i Sverige utvecklats och startats av företag. Nyetableringar av det här slaget skulle utebli om förslaget genomförs.

Till detta kommer stora värden i övrigt som välfärdsföretagen och deras innovationskraft skapar för hela samhället. I fråga om särskilda boenden, som vi känner väl genom delägandet i Attendo, visar omfattande forskning att kvalitet och kostnadseffektivitet påtagligt har ökat genom privata företag och konkurrens.²⁵ Kommunerna själva anser att verksamhetens kvalitet samt brukarnas inflytande och nöjdhet tydligt ökar när kommunerna upphandlar särskilt boende, och detta samtidigt som kostnaderna minskar.²⁶ I ett läge där landets kommuner står inför väldiga kostnadsutmaningar²⁷ bekräftar studier att välfärdsföretagen är nödvändiga för att driva fram ökad produktivitet, det vill säga att sänka kostnaderna utan att kvaliteten påverkas negativt²⁸.

Det är dessa samlade konsekvenser som rätteligen ska läggas i vågskålen när rimligheten i det nu aktuella förslaget ska bedömas.

²⁴ Utredningen s. 691.

²⁵ Se till exempel jämförelsen utförd av Bergman m.fl. av kommuner som under tidsperioden 1990–2009 hade övergått till att upphandla särskilt boende inom äldreomsorgen: Bergman, Mats A, & Lundberg, Sofia & Spagnolo, Giancarlo, Public Procurement and Non-contractible Quality: Evidence from Elderly Care, 2012. Utredningen nämner studien på s. 296 f., men har uppenbarligen inte tagit intryck av dess tydliga slutsats: ”The results indicate that privatization and the associated increase in competition significantly improved non-contractible quality as measured by mortality rates”.

²⁶ Se till exempel s.11 i rapporten *Den upphandlade äldreomsorgen: En enkätstudie om kommunala tjänstemäns erfarenheter av upphandlad äldreomsorg*, Arbetsrapport 2014:1, Institutionen för folkhälso- och vårdvetenskap, Uppsala universitet.

²⁷ I artikeln *Regeringen underskattar de offentliga utgifterna* i Dagens Nyheter den 21 november 2016 konstaterar Riksrevisionen följande: ”Den demografiska utvecklingen innebär stor påverkan på kommunernas utgifter för vård, skola och omsorg. Om ambitionen är att kommunerna ska kunna behålla dagens välfärdsnivå 2020 så krävs en höjning av kommunalskattesatsen med i genomsnitt 2 procentenheter. Alternativt måste statsbidragen till kommunerna höjas med 50 miljarder kronor.”

²⁸ Se s. 7 ff. i Svenskt Näringslivs rapport *Produktivitetspotential för kommunal sektor*, som baseras på beräkningar gjorda av WSP Analys & Strategi, utgiven i januari 2017. Studien visar att det skulle vara möjligt att kostnadseffektivisera kommunal verksamhet med 15–25 miljarder kronor fram till år 2020 utan att kvaliteten påverkas negativt. Detta utgör mellan tre och fem procent av kommunernas totala kostnader. En sådan besparing motsvarar mellan en tredjedel och hälften av det beräknade finansieringsbehovet.

Alternativet: en reglering som säkerställer kvalitet och kostnadseffektivitet

I direktiven anges ett antal andra tänkbara metoder som utredningen bör överväga som alternativ till en reglering av välfärdsföretagens vinster för att uppnå syftet med utredningen. Utredningen avfärdar dock på ett mycket summariskt sätt dessa alternativ, inklusive möjligheten att ställa utförligare kvalitetskrav.²⁹

Enligt vår uppfattning finns en betydande arsenal av mindre ingripande åtgärder att ta till för att säkerställa kvalitet och kostnadseffektivitet inom välfärden – åtgärder som rimligen bör uttömmas innan synnerligen ingripande åtgärder som vinstbegränsningar genomförs. Exempelvis följande punkter skulle utgöra lämpliga inslag i en sådan modell:

- Likabehandling av privata och offentliga utförare
- Konkurrens på lika villkor, bland annat genom att säkerställa att offentliga aktörer inte systematiskt kan gå med underskott
- Tillståndsprovning för kvalificering (inklusive ägar- och ledningsprovning) av såväl offentliga som privata utförare
- Tydliga kvalitetskrav (som inte skiljer mellan privat och offentlig utförare)
- Utökad och likvärdig tillsyn/kvalitetsuppföljning av såväl privata som offentliga utförare
- Oberoende granskare som utför samma tillsyn/kvalitetsuppföljningen av såväl de privata som de offentliga utförarna
- Uppföljning av kommunernas avtalsefterlevelse (det vill säga hur de agerar i beställarrollen, vilket idealt bör separeras i alla kommuner såsom är på väg att ske i till exempel Finland)
- Utvidgade sanktionsmöjligheter såsom ytterst indraget tillstånd vid upprepade materiella överträdelser (för såväl privata som offentliga utförare)

Vinstförbudet i konflikt med regeringsformen, Europakonventionen och EU-rätten

Nordstjernen har uppdragit åt Joakim Nergelius, professor i rättsvetenskap vid Örebro universitet, att analysera vinstförbudets förenlighet med bland annat skyddet för äganderätten och näringsfriheten i regeringsformen, Europakonventionen och EU:s rättighetsstadga. Professor Nergelius hela rättsutlåtande samt hans CV finns att tillgå som bilaga till remissvaret (se [Bilaga 1](#)). Nedan återges i sammanfattad form de viktigaste slutsatserna som professor Nergelius för fram i sin skrift. För en utförlig redogörelse av förslaget konstitutionella aspekter hänvisas till rättsutlåtandet.

Professor Nergelius bedömer att förslaget om vinstbegränsning i sin nuvarande utformning är svårt att förena med skyddet för äganderätten och näringsfriheten i 2 kapitlet 15 § respektive 17 § regeringsformen, äganderättsskyddet i artikel 1 i första tilläggsprotokollet till Europakonventionen samt motsvarande skydd för dessa rättigheter i EU:s rättighetsstadga.

²⁹ Utredningen s. 653 ff.

Bestämmelsen i 2 kapitlet 15 § regeringsformen inleds med att stadga att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller annat sådant förfogande utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen. Syftet att begränsa möjligheter till vinster för privata aktörer inom välfärdssektorn passar inte in på grundlagsmotivens beskrivning av vad som utgör angelägna allmänna intressen, och förslaget förenlighet med grundlagen kan ifrågasättas redan på den grunden. Dessutom saknar utredningens påståenden om ”övervinster” grund i verkliga förhållanden, varför anförda syften om bland annat bristande legitimitet och kvalitetsrisker i fråga om vinstdrivande bolag måste anses vara mycket svaga.

Även om det anförda intresset skulle anses vara berättigat i grundlagens mening så är den föreslagna åtgärden (vinstförbud) inte proportionerlig, det vill säga förslaget lever inte upp till kravet på balans mellan mål och medel. Proportionalitetsprincipen innebär att ett ingrepp måste vara lämpligt, nödvändigt och proportionerligt i strikt mening. Det föreslagna vinstförbudet är så långtgående att det bör liknas vid en förbjuden konfiskation av vinstmedel som överstiger ett visst belopp. Effekterna skulle bli synnerligen långtgående för tusentals välfärdsbolag och deras ägare (som blir av med sin egendom), för hundratusentals enskilda brukare (som blir av med valfrihet och mångfald) samt för hundratal kommuner och landsting (som får problem att klara sina välfärdsåtaganden). Det ekonomiska underlag som redovisas i utredningen ger inte tillräckliga skäl för en så ingripande åtgärd som ett totalt ”vinstförbud” eller vinstbegränsning inom hela välfärdssektorn. Utredningens bedömning att inga andra och mindre ingripande åtgärder vore tillräckliga för att nå utredningens mål är därför högst tveksam. Sammantaget framstår ingreppet varken som lämpligt eller nödvändigt, och heller inte proportionerligt i strikt mening.

Ett generellt förbud mot en viss vinstnivå inom en i sig fullt laglig bransch, där vinstdrivande företag tillåts att agera, är även något som Europadomstolen för mänskliga rättigheter vid en eventuell prövning av förslaget förenlighet med äganderättskyddet i artikel 1 i första tilläggsprotokollet till Europakonventionen rent principiellt ogärna skulle godta. Någon allmän rätt för staten att begränsa lagliga företags vinstnivå (före skatt) finns helt enkelt inte, enligt varken regeringsformen eller Europakonventionen. Det finns också skäl som talar för att ett vinstförbud skulle strida mot den konventionsrättsliga principen om så kallade berättigade förväntningar, detta i vart fall i fråga om företag som investerat i välfärdssektorn under lång tid. Denna princip innebär att om de förväntningar ägaren med fog hyst om hur han ska kunna utnyttja eller förfoga över egendomen kommit på skam, av skäl som kan läggas staten till last (normalt till följd av myndighetsbeslut eller ändrad lagstiftning), är ingreppet inte tillåtet. Ägarna av välfärdsföretag kan också komma att drabbas av stora goodwillförluster om förslaget genomförs, till följd av att bolagen kommer att minska i värde. Detta är också en kännbar inskränkning av äganderätten, som utredningen inte alls analyserar.

Slutligen bygger utredningens slutsats att förslaget är förenligt med EU-rätten på en bristfällig utredning. Utredningen har överhuvudtaget inte prövat huruvida förslaget är förenligt med äganderätten och näringsfriheten i EU-stadgan för grundläggande rättigheter eller med Europakonventionen som en del av EU-rätten. Detta är, enligt professor Nergelius, en avgörande juridisk svaghet i utredningen och det måste här sägas

innebära att frågan om förslaget förenlighet med EU-rätten *i dess helhet* är otillräckligt utredd.

Övrigt

Som nämns inledningsvis begränsar sig detta remissvar till den principiellt mycket viktiga frågan om vinstbegränsning. Vi konstaterar dock att utredningen även i övrigt lämnar flera förslag som vi också avstyrker, exempelvis förändrad upphandlingslagstiftning där upphandlingar under tröskelvärde undantas från lagen om offentlig upphandling, att ideella aktörer i valfrihetssystemen ska särbehandlas med mera. I dessa delar hänvisar vi till Attendos remissvar, till vilket vi ansluter oss.

Avslutning

Sammanfattningsvis bör förslaget om vinstbegränsning för välfärdsbolag inte förverkligas såväl av principiella som av praktiska skäl.

Mot denna bakgrund avstyrker Nordstjernan förslaget.

Med vänlig hälsning

NORDSTJERNAN AB

Viveca Ax:son Johnson
Styrelseordförande

Caroline Berg
Vice ordförande

Peter Leimdörfer
Ledamot

Per Lindberg
Ledamot

Tomas Nicolin
Ledamot

Bo Risberg
Ledamot

Tomas Billing
Verkställande direktör

Bilaga 1: Rättsutlåtande och CV, professor Joakim Nergelius

Nordstjernen AB
Stureplan 3
103 75 Stockholm

Örebro den 21 januari 2017

RÄTTSUTLÅTANDE OM FÖRSLAGET *ORDNING OCH REDA I VÄLFÄRDEN*, SOU 2016:78, SÄRSKILT AVSEENDE ÄGANDERÄTT OCH NÄRINGSFRIHET

BAKGRUND

Jag har av Nordstjernen AB ombetts att lämna ett rättsutlåtande i fråga om den statliga utredningen *Ordning och reda i välfärden*, SOU 2016:78. Detta utlåtande inriktas främst på den föreslagna vinstbegränsningen för inom välfärdssektorn verksamma bolag och dess förhållande till regler om äganderätt och/eller näringsfrihet i Regeringsformen (RF), Europakonventionen om mänskliga rättigheter (EKMR) samt EU-stadgan om grundläggande rättigheter (CfR, Charter of Fundamental Rights).

Mot bakgrund av det påstådda problemet med s.k. övervinster inom välfärdssektorn presenteras i utredningen flera förslag som syftar till att säkerställa att offentliga medel används till den verksamhet de är avsedda för och att eventuella överskott ”ska återföras till den verksamhet där de uppstått”¹. Dock ska företag verksamma inom denna sektor tillåtas att göra en viss, mindre vinst uppgående till ”den statslåneränta som gällde vid föregående räkenskapsårs utgång med ett tillägg på sju procentenheter multiplicerat med operativt kapital vid föregående räkenskapsårs utgång”.² Utredningen anser sig härigenom ha hittat ”en nivå där merparten av pengarna kan komma verksamheten till godo, men de som vill driva välfärdsverksamhet kan få en rimlig ersättning för de lånekostnader och det egna kapital som investerats i verksamheten”.³ Kravet föreslås gälla inom hela välfärdssektorn. För en mer detaljerad redogörelse av vinstbegränsningsförslagets innebörd hänvisar jag till beskrivningen i Nordstjernans remissvar, som jag i allt väsentligt delar.

Det är, som framgår i nästa avsnitt, inte särskilt svårt att finna brister i och juridiska samt även praktiska problem med den föreslagna konstruktionen för vinstbegränsning. I likhet med utredningen kan jag förvisso finna att frågor om hur skattemedel används i privata välfärdsverksamheter är legitima i sig. Det är också berättigat att utvärdera om tidigare angivna samhällliga och politiska skäl bakom öppnandet av välfärdens sektorer för privata aktörer, såsom ökad valfrihet för brukare, effektiviseringar och ökad konkurrens (och därigenom höjd kvalitet) till fullo har uppnåtts. Den historik bakom och beskrivning av hur nuvarande regler fungerar som utredningen ger framstår i allt

¹ Se SOU 2016:78 s. 21.

² Ibid s. 26.

³ Ibid.

väsentligt som korrekt. Den kritik mot förslaget som framförs nedan bör ses mot denna bakgrund, som jag tycker tenderar att förbises av utredningens kritiker i debatten.

Vad gäller de konstitutionella aspekterna av förslaget är det dock sammanfattningsvis uppenbart att dessa inte har analyserats tillräckligt ingående av utredningen.⁴ Den föreslagna vinstbegränsningen kan liknas vid en förbjuden konfiskation (av vinstmedel som överstiger ett visst belopp). Förslaget är, i sin nuvarande utformning, svårt att förena med RF:s och EKMR:s skydd för äganderätt och näringsfrihet. Frågan om förslagets förenlighet med EU-rätten i dess helhet, inklusive CfR, är tyvärr otillräckligt utredd.

KONSTITUTIONELL KRITIK

Regeringsformen och Europakonventionen

Framförallt bör kanske frågan ställas om det rent juridiskt är möjligt att kräva att en i en viss, i sig tillåten verksamhet uppkommen vinst ska begränsas på det sätt som utredningen eftersträvar. Här uppkommer besvärliga frågeställningar, men så mycket är klart att det går att förbjuda vinstdrivande bolag från att vara verksamma inom vissa näringsgrenar (genom offentliga monopol eller helt enkelt genom att vissa sektorer med EU-jargong anses vara tjänster av allmänt (ekonomiskt) intresse, varom mera nedan). Om bolag eller andra aktörer med vinstsyfte väl tillåts vara verksamma inom en viss bransch är det däremot av allt att döma inte lika lätt att förbjuda dem från att göra vinst på det sätt som nu föreslås.

Ett generellt förbud mot en viss vinstnivå inom en i sig fullt laglig bransch, där vinstdrivande företag tillåts att agera, skulle rentav kunna ses som en form av konfiskation, om än av förmenta "övervinster", något som Europadomstolen för mänskliga rättigheter, EMRD (som dock såvitt känt aldrig prövat något fall med koppling till välfärdssektorn), vid en eventuell prövning av förslagets förenlighet med egendomsskyddet i artikel 1 i första tilläggsprotokollet till EKMR rent principiellt ogärna skulle godta.⁵ Någon allmän rätt för staten att begränsa lagliga företags vinstnivå (före skatt) finns helt enkelt inte, enligt varken RF eller EKMR.

Denna kritik av förslagets bristande förenlighet med den svenska regeringsformens egendomsskydd i RF 2:15 kan utvecklas närmare, med utgångspunkt från själva grundlagstexten. Denna regel inleds med att stadga att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller annat sådant förfogande utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen. Med sistnämnda uttryck avses enligt motiven främst ingrepp som är motiverade av naturvårds- och miljöintressen eller av samhällsliga behov av mark för bostäder och

⁴ EU-rätten behandlas, som berörs nedan, i kap. 11, där de konstitutionella aspekterna dock helt förbigås. Förhållandet till RF och EKMR behandlas på en dryg sida (s. 713 f). Självklart är detta inte tillräckligt.

⁵ Se t.ex. fallet *Former King of Greece v. Greece*, 25701/94, dom 23 november 2000 samt allmänt till det sagda bl.a. Nergelius, *De europeiska domstolarna och det svenska äganderättsskyddet*, Stockholm 2012 s. 67 f, 78 och 84. – EMRD har, som framgår bl.a. i nyss nämnda skrift, på senare år kraftigt utvidgat sin praxis kring äganderättsfrågor, men dock aldrig prövat om någon lag som direkt förbjuder en hög vinstnivå i bolag är förenlig med EKMR. Den typ av mål som kommer närmast, men som naturligtvis ändå är av annat slag, gäller förbud mot höga prisnivåer uthyrning av olika slags bostäder; se om dessa Hans Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, 5:e uppl., Stockholm 2015 s. 595 ff.

kommunikationer.⁶ Övriga här relevanta delar av stadgandet, st. 2-3, avser den ersättning för förluster som enskilda har rätt till vid expropriation, rådighetsinskränkningar och liknande ingrepp.

Utredningens förslag innebär som synes ett förbud för vissa bolag att i sin verksamhet göra vinster vilka annars, med tillämpning av nuvarande och gängse regler vore fullt möjliga att uppnå. Det är därför enligt min mening mest korrekt att likna ingreppet vid en förbjuden konfiskation (av vinstmedel som överstiger ett visst belopp). Konsekvensen för de bolag som ändå skulle göra sådana stora vinster blir förutom vissa ekonomiska sanktioner i slutänden ett indraget tillstånd, vilket innebär att de måste upphöra med sin verksamhet. Detta kan knappast jämföras med en sedvanlig rådighetsinskränkning, eftersom ägarna inte berövas kontrollen eller förfoganderätten över sin egendom utan snarare berövas sin tillgång till avkastningen från denna. Det är inte heller meningsfullt att diskutera vilken rätt till ersättning de drabbade bolagen eventuellt må ha för att de på detta sätt berövats vissa, möjligen betydande, ekonomiska medel; detta kan uttryckas så att någon ersättning i pengar för att de berövats pengar inte är möjlig enligt förslaget. Inte heller passar syftet att begränsa möjligheter till stora vinster för privata aktörer inom välfärdssektorn in på grundlagsmotivens beskrivning av vad som utgör angelägna allmänna intressen, även om det skulle ses som legitimt i sig. Dessutom saknar utredningens påståenden om "övervinster" grund i verkliga förhållanden, varför anförda syften om bl.a. bristande legitimitet och kvalitetsrisker i fråga om vinstdrivande bolag måste anses vara mycket svaga. Förslaget om vinstbegränsning är således, i sin nuvarande utformning, svårt att förena med 2:15 RF.

Vidare har EMRD sedan flera år i sin rika praxis i äganderätsfrågor tillämpat läran eller principen om s.k. berättigade förväntningar (legitimate expectations, confiance légitime, Vertrauensschutz). I all korthet kan denna sägas innebära att de förväntningar ägaren med fog hyst om hur han ska kunna utnyttja eller förfoga över egendomen kommit på skam, av skäl som kan läggas staten till last (normalt till följd av myndighetsbeslut eller ändrad lagstiftning).⁷ Ett vinstförbud kan stå i strid med principen om berättigade förväntningar, detta i vart fall i fråga om företag som investerat i välfärdssektorn under lång tid. Till det kommer att ägarna av flera välfärdsföretag kan drabbas av stora goodwillförluster om förslaget genomförs, till följd av att bolagen kommer att minska i värde. Detta är också en kännbar inskränkning av äganderätten, som utredningen inte alls analyserat.

Kritik kan också riktas mot utredningens förslag om s.k. otillåtna värdeöverföringar (avsnitt 10.6).⁸ Tanken är här att alla värdeöverföringar från bolaget (normalt till ägare, men även exempelvis till den som säljer produkter som ägarna kan utnyttja), även sådana som annars är tillåtna enligt Aktiebolagslagen (ABL), ska förbjudas. Detta anses förhindra alla affärshändelser "som medför att den juridiska personens förmögenhet minskar och som inte har rent affärsmässig karaktär för den juridiska personen". Som exempel anges höga hyreskostnader och inköp till överpris. Ett så långtgående förbud mot värdeöverföringar strider dock mot bolagsrättsliga och äganderättsliga grundprinciper, enligt vilka bolagets tillgångar inom lagens ramar i princip står till ägarnas förfogande (jfr ABL 17 kap). Det torde också vara mycket svårt att tillämpa dessa regler utan en ganska

⁶ Se SOU 1993:40 A s. 90.

⁷ För ett exempel, se Nergelius, a.a.s. 72. Se även Emelie Eriksson, Utveckling av begreppet legitima förväntningar i konventionsrätten, Europarättslig tidskrift 2014 s. 811-25.

⁸ Se s. 359-60 samt 368.

omfattande och ingående kontroll av bolagens och andra juridiska personers verksamhet, vilket kan medföra integritetsproblem och svåra eller möjligen godtyckliga bedömningar av om en värdeöverföring verkligen skett. Förslaget är därför problematiskt i denna del.

Sist men inte minst, även om det anförda intresset skulle anses vara berättigat i RF:s och EKMR:s mening, talar starka skäl för att den föreslagna åtgärden (vinstförbud) inte är proportionerlig. Den välkända proportionalitetsprincipen innebär att ett ingrepp måste vara lämpligt, nödvändigt och proportionerligt i strikt mening. Utifrån ett proportionalitetsperspektiv ger vissa av utredningens beräkningar och resonemang inte stöd för att det förekommer något utbreddt problem med ”övervinster” (som framgår ovan framstår jämförelsen med tjänstesektorn i övrigt samt måttet avkastning på operativt som missvisande), och i varje fall inte att de utpekade bolagens ”övervinster” beror på brister i nuvarande regelsystem. I den mån de överhuvudtaget förekommer kan de lika väl tänkas bero på bristande effektivitet inom den offentliga verksamheten. På s. 22 i betänkandet anför exempelvis följande:

”Utifrån rörelseresultat sett i relation till omsättningen är de privat drivna verksamheterna inte anmärkningsvärt lönsamma. Rörelsemarginalen för företagen ligger runt fem procent. Den genomsnittliga kapitalavkastningen är emellertid betydligt högre än för övriga delar av tjänstesektorn. Avkastning på totalt kapital uppgick till 13,4 procent 2014, vilket kan jämföras med tjänstesektorn i sin helhet som hade 7,4 procent. Avkastning på eget kapital uppgick till 27,5 procent 2014, medan tjänstesektorn i sin helhet hade 14,3 procent.”

Dessa siffror visar knappast att det görs övervinster bland vissa bolag, utan antyder kanske snarare att andra – offentliga och privata – aktörer inte är tillräckligt effektiva. I vart fall kan inte detta ekonomiska underlag i sig anses utgöra tillräckliga skäl för en så ingripande åtgärd som ett totalt ”vinstförbud” eller snarare vinstbegränsning inom hela välfärdssektorn. Utredningens egen bedömning att inga andra åtgärder vore tillräckliga för att nå utredningens mål⁹ är därför högst tveksam – i själva verket avfärdas alternativa regleringar, även sådana som tar sikte på skärpta kvalitetskrav, mycket summariskt. Detta aktualiserar därför i hög grad frågan om det syfte som utredningen vill uppnå, om detta kan anses vara berättigat i Regeringsformens och Europakonventionens mening, kan nås på andra och för den enskilde mindre ingripande sätt. Kort sagt framstår vinstbegränsningen inte som *nödvändig*, vilket krävs för att den ska godtas ur detta perspektiv. Det drastiska förslaget om vinstbegränsning tycks därmed av allt att döma strida mot proportionalitetsprincipen.

EU-rätten

Det avsnitt i betänkandet som handlar om EU-rätt (kap. 11¹⁰) inriktas helt på frågor relaterade till fri rörlighet för tjänster, konkurrensrätt, statsstöd, upphandling samt vad som utgör s.k. tjänster av allmänt intresse (SGI) eller allmänt ekonomiskt intresse (SGEI). Det är mitt intryck att utredningen i dessa delar beskriver EU-rätten på ett korrekt sätt och att förslagen inte i dessa hänseenden kan antas strida mot EU-rätten, vilket också stöds av de två ganska utförliga svenska studier eller

⁹ Se på s. 29 i förslaget. – Motsvarande gäller för utredningens egen, något ytliga, sammanfattande bedömning på s. 419 av att förslaget är proportionerligt.

¹⁰ A.a.s. 391-419.

rapporter på området som utkom 2011.¹¹ Att så är fallet beror främst på att EU-domstolen i sin praxis visat stor förståelse för att medlemsstaterna valt att reglera sina inhemska välfärdssystem på olika sätt och t.ex. inte sett utbildningstjänster som en ekonomisk verksamhet.¹² Även tillämpliga regler i EU-fördragen (som art. 14, 56-57 samt 106(2) FEUF) ger tydligt stöd för detta.

Det sagda innebär dock, som nämnts ovan, förutom – liksom i den nordiska rätten - ett visst stöd för tanken på diversifiering av regelverket mellan olika sektorer, att frågor om förslagets förenlighet med EU-stadgan för grundläggande rättigheter (CfR) eller med EKMR som en del av EU-rätten inte alls beaktats av utredningen. Detta är, återigen, förslagets kanske största juridiska svaghet och det måste här sägas innebära att frågan om förslagets förenlighet med EU-rätten i dess helhet tyvärr är otillräckligt utredd.

Vid sidan av dessa konstitutionella EU-rättsaspekter finns ytterligare en aspekt som utredningen glider lite väl hastigt förbi. Detta är frågan om förslagets förenlighet med EU:s s.k. tjänstedirektiv från 2006¹³, vilken utredningen behandlar påfallande summariskt.¹⁴ Det är i och för sig riktigt som framhålls i betänkandet att flertalet av de verksamhetsområden som berörs av förslaget undantagits från direktivets tillämpningsområde (se dess art. 2), men utredningens slutsats, att förslaget mot bakgrund av att det ”enbart berör finansieringen av tjänsterna” inte omfattas av direktivet framstår ändå som något förenklad och möjligen förhastad. Direktivet innehåller tämligen utförliga regler om diskrimineringsförbud vid tillståndsgivning, rätt till information, etableringsfrihet m.m. (se art. 5-15) som åtminstone delvis kan tänkas bli tillämpliga på flera av utredningens förslag. Denna fråga borde definitivt ha utretts närmare.

AVSLUTANDE SYNPUNKTER

Som framgår ovan är det mycket lätt att rikta kritik mot centrala delar av utredningens mycket omfattande förslag, särskilt vad gäller kravet på vinstbegränsning och dess utformning. Det bör nog kunna krävas att ett så ingripande förslag från en statlig utredning är bättre underbyggt och stöds av bättre argument än här.

Därutöver ska här avslutningsvis bara påpekas två andra brister i förslaget, nämligen att dess konsekvensanalys (kap. 23) har klara brister, främst genom att den inte tillräckligt analyserar konsekvenserna för de berörda företagen och andra privata aktörer. Inte heller tar man upp de tänkbara skillnaderna härvidlag mellan större och mindre aktörer, utan de politiska och samhällsekonomiska konsekvenserna dominerar helt. Slutligen är också kommentarerna till enskilda föreslagna lagrum i kap. 25 påfallande och osedvanligt intetsägande. De tillför knappast någon som helst ny information utöver vad som redan angetts, vilket är ovanligt. Mot bakgrund av att vissa av utredningens förslag är osedvanligt tekniskt komplicerade så måste detta beklagas.

¹¹ Se Jörgen Hettne, EU, lokala marknader och allmänintresset, Sieps 2011:3epa samt Tom Madell, Tjänster av allmänt intresse – ett svenskt perspektiv, Sieps 2011:8 (båda tillgängliga på www.sieps.se).

¹² Se bl.a. fallet *Commission v. Germany*, C-318/05, ECR 2007 I s. 6957.

¹³ Direktiv 2006/123 om tjänster på den inre marknaden.

¹⁴ A.a.s. 415 f.

Som ovan,

Joakim Nergelius

Professor i rättsvetenskap, Örebro universitet

CURRICULUM VITAE FOR JOAKIM NERGELIUS

1962 Born in Gothenburg, Sweden
 1981 High school-exam (baccalauréat), Helsingborg, Sweden
 1981-87 Law studies in Lund
 1982-83 Military service, Karlsborg, Sweden
 1987 LL.M., University of Lund
 1987-90 Law clerk, Malmö City Court
 1990-95 Researcher and teacher in law, Lund University
 1996 Jur dr (LL.D.) and docent (associate professor) in constitutional law, Lund
 1997-98 Working at the Division of Research and Documentation, European Court of Justice, Luxemburg as Swedish legal administrator
 1998-2001 On leave of absence (cong  de convenance personelle) from my post at ECJ and back in Lund, working as associate professor of constitutional law, teaching in EC law, constitutional law and jurisprudence at the Faculty of Law. Part-time (50 %) working at a research project on Constitutionalism and Democracy at the private City University, Stockholm
 2002-2003 Administrator at the EU Committee of Regions, Brussels, working mainly with the EU Constitutional Convention and inter-institutional relations
 2003 Appointed docent at Abo Akademi (Turku) in European and Comparative Law. Appointed to the Swedish chair in Public Law at the University of Helsinki, but also appointed as Professor of Law at  rebro University, Sweden, and working there since 1 September 2003. Main responsible for the introduction and launch of the full legal studies programme (*jur.kand.*) there (the sixth and most recent in Sweden), starting in September 2005.

President of the Swedish Section of International Commission of Jurists from May, 2000 until April 2004.
 Adjunct or co-opt ("*adjungerad*") Member of the Court of Appeal of Skåne and Blekinge, Malmö, since 2000.
 Member of the Board of the independent litigating foundation Centrum f r R ttvisa from 2002-2013.

Expert advisor to the Swedish Parliamentary Committee preparing a Constitutional Reform for 2010 (*Grundlagsutredningen*). Member of the Expert commission on European Constitutional Law for the Protection of the Member States, Berlin (*Bundesfinanzministerium*) 2008. In 2009, I was also a member of an expert group appointed by the EU Commission and organised by the Instituto de Derecho Europeo in Barcelona that investigated the legislation on national consular protection in the EU Member States. Working as an expert in 2010 for the Swedish Ministry of Finance concerning the constitutional status of the island of Gotland in the Baltic Sea (SOU 2010:94). Expert evaluator for the EU Commission in 2011, concerning the 7th Framework Programme, Theme 8, "Rule of Law and Justice in a Multilevel Governance System". Expert evaluator in 2014 for the Swedish Research Council and the Tricentennial Jubilee Fund of the National Bank (Riksbankens Jubileumsfond).

Contributor to two legal encyclopedias, *Sachw rterbuch Der Europ ischen Union*, Kroner Verlag, Stuttgart 1992 (with an article on the Nordic Council of Ministers) and *Constitutions of the Countries of the World*, Oceana Publications, Dobbs Ferry N.Y. 1996 and 2001 with an update on the Swedish constitutional development since 1982. In 2006 also contributing on Sweden to G. Robbers (ed.), *Encyclopedia of World's Constitutions* (Trier/New York) and a new edition of *Constitutions of the Countries of the World*, published through Max Planck Institut f r ausländisches  ffentliches Recht und Völkerrecht, Heidelberg, Germany, writing on Denmark, Finland and Sweden. Scientific coordinator, *Scandinavian Studies in Law* vol. 52, Constitutional Law. *Constitutions*, Stockholm 2007 (408 pages). At the moment also working for two other similar projects, *Enzyklopädie des Europarechts* (Nomos Verlag, Baden-Baden, with an article published in 2014) and *Handbuch der Grundrechte* (C.F. M ller Verlag, Heidelberg).

Speaks English, German, French, Danish fluently and Spanish very well. Has been guest lecturer in Turku, Perpignan (France) and Akureyri (Iceland) in 2005-2006, as well as Universidad Autonoma de Barcelona in October 2008 and 2009, at Universit  De Montpellier, France, in April 2009 and most recently at the University of Iceland, Reykjavik, in March 2012. Has had a number of international assignments, e.g. in the UNDP-sponsored project Reform of the Ethiopian Justice System in Ethiopia in 2003 (organised by CILC, Centre for International Legal Cooperation, Utrecht, Netherlands). Has also been involved in training of civil servants in EU law in Estonia in 1998-99 (project sponsored by SIDA, Swedish International Development Agency) as well as training for Albanian NGO:s in Commenting on Legislation in 2006 and 2007 (organised by OSCE, Organisation for Security and Co-Operation in Europe). Has given a number of speeches at international conferences, most recently at a seminar at the University of Cape Town, South Africa, in September 2011 on "Exemptions and Secrecy in the Wikileaks Era", at the so-called Pan-African Conference on Access to

Information. In recent years, has also spoken in the European Parliament in March 2009 on “Collective Redress: Moving the Debate forward” and at the Forum Constitutionnel Européen at the University of Regensburg, Germany in December 2009 as well as in September 2010 and March 2012. Also spoke on the topic “The Nordic States and the European Convention on Human Rights”, at a conference on The European Constitutional Area and National Constitutionalism at Eötvös Loránd University, Budapest, 26-27 January 2012. A full list of given speeches may be provided if required.

Was the main organiser of conferences on General Principles of European Community Law, Malmö 1999 (with the Swedish Network for European Law Research) and on Nordic and other European Constitutional Traditions in Örebro in 2004. Contributed during the spring of 2007 in organising conferences on The General Principles of European Community in a Process of Development, Stockholm 23-24 March 2007 and New Dynamics in Comparative Law, Örebro 23-24 May 2007, all with large international audiences, the proceedings of which have all been published internationally. Was also responsible, at the Faculty of Law, University of Lund, for organising seminars with Central and Eastern Europe (in particular Czech Republic and Poland) in 1991-96 and 1998-2001, which resulted in a number of publications (e.g. K. Palecki/A. Peczenik (eds.), *Legal Research in Dynamic Society – A Polish-Swedish Research Project*, Krakow 2000). Recently, was also organising a conference on Human Rights in a European Legal Context at the University of Örebro in October 2011 (together with the Swedish Network for European Legal Studies). The contributions from this conference were published in 2014.

Supervisor of four concluded doctoral theses, namely of Xavier Groussot, *Creation, Development and Impact of the General Principles of Community Law: Towards a *jus commune europaeum*?*, Lund 2005, Richard Zajac Sannerholm, *Rule of Law after War – Ideologies, Norms and Methods for Legal and Judicial Reform*, Örebro 2009, Maria Eriksson, *Defining Rape: Emerging Obligations for States under International Law*, Örebro 2010 and finally Mona Samadi, “*Defamation of Religion – The Right to Freedom of Expression in International and Islamic Law*”, Örebro 2012. Assistant supervisor for Anna-Maria Hambre, *Tax Confidentiality – A Comparative Study and Impact Assessment of Global Interest*, Örebro 2015.

LIST OF PUBLICATIONS

BOOKS

Konstitutionellt rättighetsskydd – Svensk rätt i ett komparativt perspektiv (Constitutional Protection of Human Rights – Swedish Law in a Comparative Perspective), Stockholm (Norstedts) 1996, doctoral dissertation, 802 pages, ISBN 91-38-50523-1

Amsterdamfördraget och EU:s institutionella maktbalans (The Treaty of Amsterdam and the Institutional Power Balance in the EU), Stockholm (Norstedts; Institutet för rättsvetenskaplig forskning) 1998, 273 pages, ISBN 91-39-20175-9

Till Västerlandets försvar – två idéessäer om nationalism, globalisering och betydelsen av värden, (In Defence of the West – two Essays on Nationalism, Globalization and the Importance of Values) Stockholm (Nerenius & Santérus) 1994, 161 pages ISBN 91-88384-50-0

Förvaltningsprocess, normprövning och Europarätt, Norstedts: Institutet för rättsvetenskaplig forskning, Stockholm 2000, 164 pages ISBN 91-39-20233-X

Editor (together with professor Ulf Bernitz) of the anthology *General Principles of European Community Law*, Kluwer 2000, 244 pages

Editor (together with N. Berggren/ N. Karlson) of *Why Constitutions Matter*, City University Press, Stockholm 2000, 288 pages (also published by Fontana Press Publishing House, USA, 2001)

Editor (together with N. Berggren/ N. Karlson) of *Den konstitutionella revolutionen*, City University Press, Stockholm 2001, 270 pages

Editor (together with professors Pasquale Policastro and Kenji Urata) of *Challenges of Multi-Level Constitutionalism*, Krakow, Polpress (Ratio), 2004, 451 pages

Editor of *Rättsfilosofi – Samhälle och moral genom tiderna* (Legal Philosophy – Society and Moral in a Historical Perspective), 2nd ed., Lund 2006 (Studentlitteratur), 193 pages, ISBN 91-44-04704-5

Editor of *Nordic and other European Constitutional Traditions*, Brill 2006, 176 pages

Svensk statsrätt (Swedish Constitutional Law), Lund 2006 (Studentlitteratur), 314 pages, ISBN 91-44-03578-0 (3rd edition 2014, 376 pages)

Komparativ statsrätt (Comparative Constitutional Law), 8th ed., Lund (Juristförlaget) 2012, 61 pages

Editor of *Constitutionalism: New Challenges – European Law from a Nordic Perspective*, Brill/Nijhoff, Leiden/Boston 2008 (The Raoul Wallenberg Institute Human Rights Library vol. 31), 160 pages

Sweden – Constitutional Law, Suppl. 73, in *International Encyclopedia of Laws*, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn 2007, 135 pages (with a 2nd edition in 2010)

Editor (with Nils Karlson) of the anthology *Federalism på svenska* (Federalism in Swedish), Ratio, Stockholm 2007, 323 pages

Editor (with Ola Zetterquist) of *Law, State and Democracy in Multi-Level Governance*, *Stockholm Studies in Democratic Theory Vol. II*, Filosofiska institutionen vid Stockholms universitet, Stockholm 2007, 101 pages

Editor (with U. Bernitz/C.Cardner/) of the anthology *General Principles of EC Law in a Process of Development*, Alphen aan den Rhijn (Kluwer) 2008, 453 pages, ISBN 978-90-411-2705-1

The Constitutional Dilemma of the European Union, Groningen 2009 (Europa Law Publishing), 112 pages, ISBN 9789089520623

Editor (with Professor Antonina Bakardjieva-Engelbrekt) of *New Directions in Comparative Law*, Edward Elgar, London 2010, 304 pages

Constitutional Law in Sweden, Wolters Kluwer Law and Business, Alphen aan den Rhijn 2011, 137 pages

Stärkta men inte starka – Om svenska domstolars svaga konstitutionella ställning, Stockholm 2011, 102 pages

De europeiska domstolarna och det svenska äganderättsskyddet, Norstedts Juridik, Stockholm, 2012, 135 pages

EU:s konstitution, 7th revised edition of the book by the same name previously edited by M. Melin/G. Schäder, edited by M. Melin/J. Nergelius, Norstedts Juridik 2012

Samarbete vs. Storkommuner – Vad kan småkommuner vinna på vidgat samarbete?, Reforminstitutet, Stockholm 2013, 54 pages

Editor (with Eleonor Kristoffersson) of *Human Rights in Contemporary Law*, *Swedish Studies in European Law Volume 6*, Oxford (Hart) 2014, 223 pages

Media Law in Sweden, Alphen aan den Rhijn 2015 (Wolters Kluwer Law & Business), 80 pages

Religion and Law in Sweden, Alphen aan den Rhijn 2016 (Wolters Kluwer Law & Business), 75 pages

Selected Articles:

Derecho y democracia, Doxa (Spain) 1990 p. 309-318

Maastrichtfördraget – ett försök till en konstitutionell analys, *Förvaltningsrättslig tidskrift* 1993 p. 119-151

Den tyska författningsdomstolens godkännande av Maastrichtfördraget (The Approval of the Maastricht Treaty by the German Constitutional Court), *Förvaltningsrättslig tidskrift* 1994 p. 53-60

El tratado de Maastricht – Un intento de análisis constitucional, *Revista general de Derecho* (Spain) 1994 p. 10835-10871

Om grundlagstolkning, grundlagsvänlig lagtolkning och åsidosättande av grundlagsstridig lag, *Svensk Juristtidning* 1996 p. 835-870

Några synpunkter på grundlagsskyddet för den kommunala självstyrelsen, *Förvaltningsrättslig tidskrift* 1997 p. 33-55

Domstolarna, grundlagen och rättighetsskyddet – några reflektioner kring de senaste årens debatt och praxis (The Courts, The Constitution and the Protection of Civil Rights – Som Reflections on recent Events), *Svensk Juristtidning* 1997 p. 426-457

Problemet lagrådet – oberoende granskningsinstans eller regeringens förlängda arm?, *Svensk Juristtidning* 1997 p. 562-572

Law and Politics: On Democracy and Judicial Review, in *Justice, Society and Morality – A Tribute to Aleksander Peczenik*, Lund (Juristförlaget) 1997 p. 303-314

Les principes généraux de l'administration de la puissance publique en Suède et le défi européen, in *Xèmes Journées franco-nordiques – L'administration à l'épreuve des mutations économiques*, Université des Sciences Sociales de Toulouse 1997 p. 183-191

Nya frågetecken kring lagrådets roll, *Svensk Juristtidning* 1998 p. 257-271

Lassagård-målet: Viktigt avgörande om domstolars rätt att överpröva administrativa beslut, *Juridisk Tidskrift* 1997/98 p. 1162-1169

The Impact of EC Law in Swedish National Law, in I. Cameron/A. Simoni (ed.), *Dealing with Integration – Volume 2*, Uppsala (Iustus) 1998 p. 165-182

Parliamentary Supremacy under Attack – The British Constitution Revisited, in Berggren/Karlson/Nergelius (ed.), *Why Constitutions Matter*, City University Press 2000 p. 107-135

Constitutional Law, in M. Bogdan (ed.), *Swedish Law in the new Millennium*, Norstedts 2000 p. 65-88 (also in the 2nd ed, *Swedish Legal System*, 2010 p. 39-65)

General Principles of Community Law in the Future: Some Remarks on their Scope, Applicability and Legitimacy, i Bernitz/Nergelius (eds.), *General Principles of European Community Law*, Kluwer 2000 s. 223-33

Att missbruka Europaintegrationens värden – Om varför EU:s Österrikebojkott motverkar sitt syfte, *Europarättslig Tidskrift* 2000 p. 369-75

Review of Barry Holmström, *Domstolar och demokrati*, *Svensk Juristtidning* 2001 p. 188-203

Majoritetsbeslut i EU:s ministerråd – en konstitutionell nyckelfråga, i Bernitz/Gustavsson/Oxelheim (ed.), *Europaperspektiv – Östutvidgning, majoritetsbeslut och flexibel integration*, Stockholm (Santéus) 2001 p. 79-101

Reasons why a small country would want to become a member of the European Union (taking the Nordic countries as examples), in *European Integration: History and Perspectives*, Lausanne 2002 (Institut Suisse de droit comparé) p. 65-76

“De-legalize it” – On Current Tendencies in EC Constitutional Law, *Yearbook of European Law* 2002 p. 443-470

EU:s framtidskonvent – en unik men svårfångad tilldragelse, *Juridisk tidskrift* 2003/04 p. 482-496

EU:s nya grundlag – från maktbalans till rådsdominans, in *En konstitution för Europa- reflektioner*, SIEPS 2004:3-7 p. 7-36

A Multi-Level Approach to Judicial Review, in Nergelius/P. Policastro/K. Urata (ed.), *Challenges of Multi-level constitutionalism*, Krakow 2004 p. 254-263

”Min egen metod” – Några introverta reflektioner om så kallad tyst rättsvetenskaplig kunskap, in P. Asp/K. Nuotio (red.), *Konsten att rättsvetenskap – Den tysta kunskapen i juridisk forskning*, Uppsala 2004 p. 149 -162

La costruzione della democrazia in Europa, in A. Alessandrini/C. Rossetti (ed.), *Andrea Borri – Una politica nuova*, Parma p. 27-35

And now for something completely different: It’s the EU Constitution – And its formal stuff, *Europarättslig tidskrift (ERT)* 2005 p. 421-433

HD gör både rätt och fel om lagprövning, in *Juridisk tidskrift (JT)* 2004/05 p. 867-71

Review of Carl Fredrik Bergström, *Comitology – Delegation of Powers in the European Union and the Committee System*, in *JT* 2004/05 p. 912-915

Review of Markku Suksi, *Finlands statsrätt*, in *Svensk Juristtidning* 2005 p. 540-44

The European Constitution – Intergovernmental Dominance Replacing Institutional Balance? A few critical Remarks on some institutional Aspects of the new EU Constitution, på http://celp.law.cam.ac.uk/publications/articles_on_the_european_constitution.php

The Committee of the Regions Today and in the Future – A Critical Overview, i S. Weatherill/U. Bernitz (eds.), *The Role of Regions and Sub-National Actors in Europe*, Oxford (Hart) 2005 p. 119-129

Demokratins transformationer – Det institutionella perspektivet, i *Om demokratins villkor I*, Örebro universitet 2006 (forskarskolan Demokratins villkor) p. 179-189

La Costituzione Europea e la Tutela dei Diritti Umani. Una Complessità indesiderata, i S. Gambino (ed.), *Il Trattato che istituisce una costituzione per l’Europa. Le Costituzioni Nazionale e I diritti fondamentali*, Giuffrè, Milano 2006 p. 315-325

The Nordic States and Continental Europe: A Two-fold Story, in Nergelius (ed.), *Nordic and Other European Constitutional Traditions*, Brill (Leiden/Boston) 2006, p. 3-7

Mind the gap: The European and National Constitutional Debates – the Truly Missing Link, in Nergelius (ed.), *Nordic and Other European Constitutional Traditions*, Brill (Leiden/Boston) 2006, p. 139-172

Review of Van-Hoa To, *Judicial Independence – A Legal Research on Its Theoretical Aspects, Practices from Germany, the United States of America, France, Vietnam and Recommendations for Vietnam*, in *Svensk Juristtidning* 2007 p. 268-272

Procedural Devices for Maintaining the Constitutional Momentum, in N. Neuwahl/S. Haack, *Unresolved Issues of the Constitution for Europe – Rethinking the Crisis*, Montréal (Thémis) 2007 p. 71-81

Die offene Staatlichkeit der Mitgliedstaaten – Schweden, in A. von Bogdandy/P. Cruz Villalón/P.M. Huber (eds.), *Ius Publicum Europaeum, Band II: Offene Staatlichkeit – Wissenschaft vom Verfassungsrecht*, Heidelberg (C.F. Müller/Max Planck Institut von ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht) 2007 p. 277-311

Sweden’s Possible Ratification of the EU Constitution: A Case-study of ‘Wait and See’, in

Constitutional Jubilees: A Cause of Celebration or Anguished Reflection – Or Both?, in Liber Amicorum Kjell Å Modéer, Lund (Juristförlaget) 2007 p. 479-485

Constitutionalism in change – A Short essay on (the lack of) Contemporary Perspectives in the Swedish Debate, in Nergelius/Zetterquist (eds.), *Law, State and Democracy in Multi-Level Governance*, *Stockholm Studies in Democratic Theory Vol. II, Filosofiska institutionen vid Stockholms universitet*, Stockholm 2007, p. 46-57

New Tendencies in Modern Nordic Constitutional Doctrine or the Development of Nordic Constitutional Law: Introduction and General Background, in *Scandinavian Studies in Law Volume 52, Constitutional Law. Constitutions*, Stockholm 2007, p. 11-16

Waiting for the Constitution, in *Legisprudence – International Journal for the Study of Legislation* 2007 p. 241-262

Lissabonfördraget – Den slutliga fördragsändringen eller början på en ny serie ändringar?, in *Europarättslig Tidskrift, Jubilee or Anniversary Edition* (2008), p. 63-71

Lissabonfördraget och maktbalansen mellan EU:s institutioner, 2008:7epa (European Policy Analysis), Sieps (Svenska Institutet för Europapolitiska studier, www.sieps.se), 9 pages

Review of Neil Walker (ed.), *Sovereignty in Transition*, *Europarättslig tidskrift* 2008 p. 587-92

Undervisningsbehovet i Europarätt är större än någonsin, *Europarättslig Tidskrift* 2008 p. 843-47, editorial article

Political Accountability in Sweden, i L. Verhey/H. Broeksteeg/I. van den Driessche (eds.), *Political Accountability in Europe: Which Way Forward? – A Traditional Concept of Parliamentary Democracy in an EU Context*, Groningen. Europa Law Publishing 2008, p. 229-242

2005 - The Year when European Law and its Supremacy was finally acknowledged by Swedish Courts, i T. Bull/P. Cramér (eds.), *Swedish Studies in European Law, Vol. II*, Oxford (Hart (2008)) p. 145-156

Between Collectivism and Constitutionalism: The Nordic Countries and Constitutionalism – A "Final Frontier" or a Period of Transition?, i Nergelius (ed.), *Constitutionalism: New Challenges – European Law from a Nordic Perspective*, Brill/Nijhoff, Leiden/Boston (The Raoul Wallenberg Institute Human Rights Library vol. 31 (2008)), p. 119-133

General Principles – Some Reflections on their Development in the 21st Century, i Bernitz, Ulf, Nergelius, J. och Cecilia Cardner (2008). *General Principles of EC Law in a Process of Development*, Wolters Kluwer (Alphen aan den Rhijn (2008)), p. 419-423

"Old" Member States: Same Problems, Same Approaches? The Case of Sweden, in M. Hofmann (hrsg.), *Europarecht und die Gerichte der Transformationsstaaten*, Baden-Baden (Nomos (2008)) p. 154-162

A Historical Perspective on Today's Constitutional Situation within the European Union, in E. Piontek/K. Karasiewicz (edp.), *Quo Vadis Europe II*, Warszawa (Wydawnictwo C.H. Beck (2008)) p. 85-98

Introduction, to the book *Constitutionalism and New Challenges*, edited by myself in 2008, p. vii-xv

Hur påverkas svensk äganderättsdebatt av Europadomstolens praxis?, i Karin Åhman (red.), *Äganderätten – dess omfattning och begränsningar*, Iustus (Uppsala) 2009, p. 85-95

Intressant men oväntat förslag om normprövning från Grundlagsutredningen, *Svensk Juristtidning* 2009 p. 318-324

Judicial Review in Swedish Law – A Critical Analysis, *Nordic Journal of Human Rights* 2009 p. 142-159

Juridik och statsvetenskap: Hur ser en jurist på statsvetarens sätt att studera politik (samt juridik)? (Law and Political Science: How does a lawyer view the way in which the political scientist approaches Politics (and Law)?), in M. Jerneck/B. Badersten, *Kontraster och nyanser – Svensk statsvetenskap i brytningstid*, 40th Anniversary edition of the *Journal of Swedish Association of Political Scientists*, Lund 2010 p. 328-45

Swedish Rules on Legislation, in L. Mader/H. Schäffer (ed.), *Text and Context – The Development of Legal Techniques and Legal Cultures in the New Context of Europe*, Baden-Baden 2010 p. 93-100

Main Constitutional Issues Affected by the Lisbon Treaty, in E. Piontek/K. Karasiewicz (eds.), *Quo Vadis Europa III*, Warsaw 2010 p. 81-95

- Laval, Metock and the Recent Nordic Debate on Judicial review, in H. Koch/K. Hagel-Sörensen/U. Haltern/J.H.H. Weiler (eds.), *Europe – The New Legal Realism, Essays in Honour of Hjalte Rasmussen*, Copenhagen 2010 p. 527-44
- The Swedish State and its Subdivisions, in T. Herrschel/P. Tallberg (eds.), *The Role of Regions – Network, Scale, Governance*, Gothenburg 2011 p. 245-56
- Pressfriheten i Europa och EU – Ungerns medielag i ett rättsligt sammanhang, *Sieps, Epa (European Policy Analysis, Epa) 2011:2*
- Korruption och svensk mutlagstiftning – några tankar om regleringen “på högsta nivå”, i *Utblick och inblick – Vänbok till Claes Sandgren*, Uppsala 2012 s. 409-17
- Review of A. Rosas/L. Amati, *EU Constitutional Law – An Introduction*, i *Nordic Journal of International Law* 2012 s. 249-53
- The Hungarian Constitution of 2012 and its Protection of Fundamental Rights, *Sieps (Epa) 2012:3*
- Judicial Independence in Sweden (with Dominik Zimmermann), in A. Seibert-Fohr (ed.), *Judicial Independence in Transition*, Heidelberg/New York/Dordrecht/London (Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht/Springer) 2012 p. 185-229
- EU- på glid mot *Bundesstaat* eller tvärtom?, in M. Derlén/J. Lindholm (eds.), *Festskrift till Pär Hallström*, Uppsala 2012 p. 283-88
- Om Oxenstiernas ständiga aktualitet, in T. Bull/L. Halje/M. Bergström/J. Reichel/J. Nergelius (eds.), *Arvet från Oxenstierna – reflektioner kring den svenska förvaltningsmodellen och EU*, Stockholm (Sieps 2012:2 op), p. 75-92
- Europakten – flexibel integration som grund för euron och EU:s framtid, in A. Bakardjieva Engelbrekt/L. Oxelheim/T. Persson (red.), *Ett konkurrenskraftigt EU till rätt pris*, *Europaperspektiv 2013*, Santéris, Stockholm 2013 s. 61-83
- Constitutional Reform in Sweden. Some important remarks, *Tijdschrift voor Constitutioneel Recht* 2013 p. 372-379
- Co-author (with E. Kristoffersson/A.H. Persson/F. Valguarnera/A.-M. Hambre/Y. Larsson) of the chapter “Sweden”, in E. Kristoffersson/M. Lang/P. Pistone/J. Schuch/ C. Starringer/ A. Storck (eds.), *Tax Secrecy and Tax Transparency – The Relevance of Confidentiality in Tax Law*, Part 2, Peter Lang Academic Research, Frankfurt a.M. 2013 p. 1079-1110
- Commentary on the case Melloni (EU Court of Justice, C-399/11), *Europarättslig tidskrift* 2013 p. 821-825
- Den tappra soldaten Svejik i välfärdsstaten, in *Festskrift till Josef Zila*, Iustus, Uppsala 2013 p. 135-41
- Räcker grundlagsändringar för att stärka domstolarna?, in *Svea Hovrätt 400 år*, Stockholm 2014 p. 443-71
- Review of Fredrik Sterzel, *Finansmakten i författningen*, *Juridisk Tidskrift* 2013/14 s. 723-26
- Der Nordische Rat und der Nordische Ministerrat (with Lorenz Jarass), p. in A. Hatje/P.-C. Müller-Graff (Hrsg.), *Enzyklopädie Europarecht 1 - Europäisches Organisations- und Verfassungsrecht*, Baden-Baden 2014 p. 1149-61
- EU och rättsstaten, in Nils Karlson (ed.), *Vilket EU vill vi ha?*, Stockholm (Ratio) 2014 p. 61-102
- Remarks on the Legal and Political Status of EU Citizenship, in P. van Aerschoot/P. Daenzer (eds.), *The Integration and Protection of Immigrants – Canadian and Scandinavian Critiques*, Farnham (Ashgate) 2014 p. 103-09

Human Rights in EU Law 2014: Two Key Cases of 2013, in Nergelius/Kristoffersson (eds.), Human Rights in Contemporary Law, Swedish Studies in European Law Volume 6, Oxford (Hart) 2014 p. 1-6

The Role of the Venice Commission in Maintaining the Rule of Law in Hungary and in Romania, in A. von Bogdandy/P. Sonnevend (eds.), Constitutional Crisis in the European Constitutional Area – Theory, Law and Politics in Hungary and Romania, Oxford (Hart) 2015 p. 291-308

Domare på vift?, Svensk Juristtidning 2015 p. 85-91

EU:s inverkan på svenskt konstitutionellt liv – snabbspolning bakåt visar utveckling fast forward, Europarättslig tidskrift p. 101-109

The accession of the EU to the European Convention of Human Rights – A critical analysis of the Opinion of the European Court of Justice, Sieps 2015:3, Stockholm 2015, 51 pages

Review of Stig Strömholm, Resonerande katalog. Minnen 1958-2003, in Svensk Juristtidning 2015 p. 557-60

Secrecy and Transparency in Swedish Tax Administration, Tax Notes International (USA) 2016 p. 55-57

Review of Kaarlo Tuori, European Constitutionalism, Common Market Law Review 2016 p. 839-841

2016: The true Annus Horribilis for European Law and European Integration, Europarättslig tidskrift 2016 p. 743-46

The Nordic States and the European Convention on Human Rights, in Rainer Arnold (ed.), The Convergence of the Fundamental Rights Protection in Europe, Dordrecht 2016 p. 85-99